

ANNA KRÓL, MARTA RUTKOWSKA
Lublin

KONCEPCJA WYCHOWANIA W UJĘCIU KS. FRANCISZKA SAWICKIEGO

Wychowanie według ks. F. Sawickiego jest zorientowane na cel, który stanowi doskonała osobowość chrześcijańska. To ona wyznacza przebieg procesu wychowania. Jako odległa wartość zapewnia uzgodnienie działań człowieka w perspektywie całego życia.

Idealną osobowość w ujęciu ks. Sawickiego cechują: otwartość na prawdę, wartości idealne (życiowe, społeczne i duchowe), wszelkie dobro, piękno przyrody i sztuki, głębię bytu – religię (*sacrum*). Ks. Sawicki przyznaje religii znaczącą rolę w kształtowaniu osobowości. Twierdzi, że jest ona „życiem z Boga i w Bogu, życiem przenikającym duszę całą”¹. Religijność wiąże z indywidualnością i odrębnością człowieka. Religii doświadcza nie „dusza zbiorowa, ale jednostka – osoba o własnej indywidualności”². Religia mówi przede wszystkim o miłości Boga do ludzi. Pozwala zobaczyć tę miłość w życiu, w innych ludziach, rozpoznać ją w drugim jako „najszlachetniejsze piękno duszy”³.

Według ks. Sawickiego, miłość stanowi podstawowy czynnik wychowania; jest warunkiem kształtowania doskonałej osobowości. Ujmowana wieloaspektowo dotyczy nie tylko rozwoju duchowego osoby, ale ma także wymiar cielesny. Ks. Sawicki broni czystości miłości, która jest podstawową wartością w życiu człowieka.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie w ogólnym zarysie koncepcji wychowania ks. Sawickiego w aspekcie podstawowych wartości, odgrywających

¹ F. S a w i c k i. *Katolicyzm statyczny i dynamiczny*. „Miesięcznik Diecezji Chełmińskiej” 1938 nr 11/12 s. 812 (dalej cyt. MDCh).

² T e n ż e. *Socjologia kultury*. „Przegląd Powszechny” 1948 t. 226 s. 233.

³ T e n ż e. *Filozofia miłości*. Kraków 1945 s. 96.

znaczącą rolę w kształtowaniu osobowości chrześcijańskiej. Zagadnienie kształtowania osobowości chrześcijańskiej w jego poglądach nie było wcześniej podejmowane na gruncie pedagogiki.

I. ŻYCIE I DZIAŁALNOŚĆ KS. F. SAWICKIEGO

Franciszek Sawicki urodził się 13 lipca 1877 r. w Godziszewie koło Tczewa, w wielodzietnej rodzinie wiejskiego piekarza. Będąc małym dzieckiem, mieszkał u stryja Jakuba Sawickiego, który był proboszczem w Tczewie.

Uczył się w gimnazjum w Tczewie. Następnie uczęszczał do Collegium Marianum w Pelplinie. W atmosferze tej szkoły kształtował swą religijność i „tutaj ustaliła się [w nim – A.K., M.R.] skłonność do stanu duchownego”⁴. W wieku 15 lat przeniósł się do gimnazjum w Chełmnie, gdzie 9 marca 1896 r. otrzymał świadectwo dojrzałości.

Po czteroletnich studiach filozoficzno-teologicznych w Pelplinie 1 kwietnia 1900 r. został wyświęcony na kapłana. Do kwietnia 1901 r. sprawował funkcje duszpasterskie, najpierw jako wikariusz przy kościele św. Brygidy w Gdańsku, a następnie jako kapelan w szpitalu mariackim. Stopień doktora teologii uzyskał po studiach we Fryburgu, w lipcu 1902 r. W roku 1903 został wikariuszem w Chełmży. Z wikariatu chełmżyńskiego 1 kwietnia 1903 r. powołano go do seminarium w Pelplinie na stanowisko profesora – wykładowcy filozofii, teologii moralnej, dogmatyki i prawa kanonicznego.

Pozycja naukowa ks. Sawickiego była znacząca nie tylko w Polsce, ale również w Europie. Proponowano mu objęcie katedr w Bonn, Würtzburgu, we Wrocławiu, a po odzyskaniu niepodległości – także w Warszawie i Wilnie⁵. Pozostał jednak w Pelplinie, skąd wyjeżdżał jako prelegent do Poznania, Gdańska i Warszawy.

W okresie międzywojennym ks. Sawicki bezpośrednio przeciwstawiał się antychrześcijańskim i antykatolickim poglądom, głoszonym przez narodowy socjalizm. W październiku 1935 r., na prośbę biskupa gdańskiego Edwarda O'Rourke, wygłosił referat na temat wiary i chrześcijańskiej *caritas*, wzbudzając ataki prasy hitlerowskiej. W dniu 12 lutego 1938 r. otrzymał z Nuncjatury Apostolskiej w Warszawie oficjalny list, sygnalizujący chęć nominowania go na biskupa. Jednakże hitlerowskie koła partyjne Gdańska, kierujące się skrajnym

⁴ A. M a ń k o w s k i. *Pralaci, kanonicy katedralni chełmińscy od założenia kapituły do naszych czasów*. „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” 34:1927 s. 363.

⁵ E. P i s z c z. *Sprawa nominacji ks. F. Sawickiego na biskupa diecezji gdańskiej w 1938 r.*, „Studia Pelplińskie” 1969 t. 6 s. 40.

nacjonalizmem, doprowadziły do rezygnacji przez nuncjusza z tej nominacji dla ks. Sawickiego.

Podczas wojny, po aresztowaniu i dłuższym więzieniu, ks. Sawicki był administratorem parafii pelplińskiej. Po zakończeniu wojny wrócił do seminarium, gdzie pozostał do końca życia, wykładając filozofię i teologię.

Kilka miesięcy przed śmiercią otrzymał doktorat *honoris causa* z filozofii chrześcijańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Zmarł 7 października 1952 r.

II. IDEALNA OSOBOWOŚĆ CHRZEŚCIJAŃSKA JAKO CEL WYCHOWANIA

Ks. Sawicki podejmował zagadnienie osobowości, stawiając następujące pytania: czy osobowość jest prawdziwym celem życia? czy rozwój osobowości jest powinnością etyczną? czy osobowość jest ostatecznym i najwyższym etycznym ideałem?⁶

Istotną cechą osobowości jest jej zdolność do samostanowienia oraz do związanej z nią samoodpowiedzialności⁷. Samostanowienie zakłada autonomię, rozumianą jako wolność w dochodzeniu do własnych poglądów i konsekwentne realizowanie ich w życiu. Znaczącą rolę w autonomii odgrywają rozum i sumienie. Sumienie jest bezpośrednią normą urzeczywistniania swojej osobowości⁸; „uznaje” prawo moralne za porządek niezależny od człowieka, a prawo Boże – za ostateczne.

Rozwój osobowości oraz jej doskonalenie odbywa się w życiu społecznym, w którym obowiązuje szacunek dla prawa i ma miejsce tworzenie dobra. Osobowość w społecznym aspekcie rozwija się poprzez wypełnianie obowiązku współodpowiedzialności za dobro społeczeństwa oraz obowiązku pracy dla tegoż dobra. Dobrem społecznym może być określona wartość moralna, np. prawda. Ofiarna miłość bliźniego jest dynamizmem w realizacji wartości moralnych oraz pozwala na zwrócenie się ku Bogu.

Ks. Sawicki ujmuje zagadnienie osobowości w kontekście teologicznym. Określa ją w relacji do Boga. Mówi o znaczącym wpływie religii na kształtowanie charakteru, a tym samym osobowości. Charakter jest częścią osobowości, religia tworzy zatem cechy osobowości moralnej⁹. Wśród czynników mających

⁶ F. S a w i c k i. *Das Problem der Persönlichkeit und des Übermenschen*. Paderborn 1909 s. 357.

⁷ T e n ż e. *Osobowość w nauce chrześcijańskiej*. „Ateneum Kapłańskie” 1947 t. 46 s. 3.

⁸ Tamże s. 5.

⁹ T e n ż e. *Osobowość chrześcijańska*. Kraków 1947 s. 55.

decydujący wpływ na formowanie charakteru ks. Sawicki wymienia wychowanie i samowychowanie, a ponadto sposób myślenia i działania, samorealizację¹⁰. Religia jest nie tylko środkiem kształcenia charakteru, lecz także „istotnym składnikiem szlachetnego człowieczeństwa”¹¹.

Osobowość można więc zdefiniować jako zespół różnych czynności psychicznych, zgrupowanych wokół rozumu, przejawiających się w zdolności do realizowania nakazów moralnych w imię przyjętych wartości. Ks. Sawicki akcentuje element normatywny (nakazy moralne) w osobowości, nie pomijając elementu regulatywnego (rozumu), kierującego popędami i uczuciami człowieka. Natura zmysłowa objęta ascezą woli nie jest niszczona, a jedynie podporządkowana wartościom duchowym tak, iż cała istota ludzka staje się wyrazem osobowości¹². Charakter moralny kształtuje się przez ascezę woli, obejmującą wytrwałe znoszenie cierpienia, jak również przez wzbudzanie motywacji do działania, ukierunkowanego na realizację wartości moralnych. Etyka religijna nie wyklucza motywów zewnętrznych, takich jak korzyści osobiste, unikanie przykrości, opinia otoczenia, akcentuje jednak „motyw wzniosły – myśl o Bogu i wieczności”¹³.

Istotną cechą osobowości jest indywidualność. Ks. Sawicki mówi o indywidualności duchowej, podlegającej elementarnym prawom moralnym. Nie jest ona zaprzeczeniem natury ludzkiej, ale indywidualnym jej urzeczywistnieniem. Rozwój osobowości jako indywidualności duchowej nie podlega jedynie prawom naturalnym, ale wymaga wychowania, które ją „uszlachetnia” w kierunku idealnej osobowości chrześcijańskiej¹⁴. Z tak przyjętej koncepcji indywidualności wynika, że wskazuje ona na dyspozycje człowieka, które domagają się uaktywnienia, aby następował rozwój osobowy człowieka.

Idealną osobowość chrześcijańską ks. Sawicki odnosi zarówno do świętości, jak i pełni bytu – pełni formy osobowego istnienia, prawdy, dobra i piękna osoby. W tej pełni zawiera się doskonałość samego Boga. Fundamentem doskonałej osobowości jest sumienie, ukształtowane na prawie Bożym. Można mówić o doskonałej osobowości, gdy jest zachowana autonomia, będąca wyrazem zgodności sumienia z obiektywnym prawem moralnym. Autonomia nie wyklucza posłuszeństwa prawu Bożemu, tym bardziej że broni ono takich wartości, jak miłość, prawda czy dobro.

¹⁰ T e n ż e. *Wpływ religii na rozwój charakteru*. MDCh 1939 nr 4 s. 285.

¹¹ Tamże s. 285.

¹² T e n ż e. *Osobowość chrześcijańska*. Kraków 1947 s. 19.

¹³ T e n ż e. *Wpływ religii na rozwój charakteru*. MDCh 1939 nr 4 s. 287.

¹⁴ T e n ż e. *Osobowość w nauce chrześcijańskiej*. „Ateneum Kapłańskie” 1947 t. 46 s. 10.

Doskonała osobowość wyznacza stały, silny i niezłomny charakter, wsparty łaską w osiąganiu bezwzględnych wartości. Zarówno sumienie, jak i charakter pozwalają na posiadanie „przewodnej linii życiowej”, którą jest relacja do Boga, będącego uosobieniem wszystkich odwiecznych wartości¹⁵.

Podając obraz idealnej osobowości, ks. Sawicki akcentuje jej moralno-religijne aspekty, podkreślając silne i prawidłowo rozwinięte życie duchowe. Przymioty określające doskonałą osobowość, z wykluczeniem ograniczeń istoty ludzkiej, Bóg zawiera w Osobie Jezusa Chrystusa. Istotna w dążeniu człowieka do idealnej osobowości jest jego relacja do Chrystusa. Wyrażać się ona powinna w „uczestnictwie w życiu Chrystusowym, przynależności do mistycznego ciała Chrystusa”, życiu łaską i miłością¹⁶.

Bóg, według koncepcji ks. Sawickiego, umożliwia i uzasadnia dążenie do doskonałej osobowości poprzez wiarę i miłość¹⁷. Miłość stanowi więc drogę do osiągnięcia celu, jakim jest idealna osobowość chrześcijańska.

III. KONCEPCJA MIŁOŚCI WEDŁUG KS. F. SAWICKIEGO

Ks. Sawicki pojmuje miłość jako przeżycie złożone z kilku aktów uczuć i woli, które są względnie trwałymi dyspozycjami duszy¹⁸. Pierwszym aktem miłości jest upodobanie; miłość „zaczyna się od tego, że nam się coś podoba”¹⁹. Z upodobaniem wiąże się skłonność – „pociąg duszy”, stanowiący najbardziej wewnętrzny moment istoty miłości, rozumianej jako uczucie. Cechą tego uczucia jest tęsknota za zjednoczeniem; „miłość zakłada jedność, sama ze swej strony nowy rodzaj jedności utrwala i dąży do zjednoczenia najdoskonalszego”²⁰.

Aktom skłonności i upodobania towarzyszą akty woli: pragnienie posiadania, pożądanie oraz życzliwość. Pożądanie jest podstawowym dynamizmem życia podporządkowanego czynnikom duchowym. Człowiek jest wówczas zdolny do przejawów miłości, takich jak życzliwość i przyjaźń. Przedmiotem pożądania jest wszystko to, co wartościowe. Mogą być nim także dobra duchowe i wieczne – sam Bóg.

¹⁵ T e n ż e. *Wpływ religii na rozwój charakteru*. MDCh 1939 nr 4 s. 290.

¹⁶ T e n ż e. *Osobowość chrześcijańska*. Kraków 1947 s. 62.

¹⁷ *Chrześcijańska filozofia egzystencjalna*. „Przegląd Powszechny” 1948 t. 225 s. 350.

¹⁸ *Bóg jest miłością*. Pelplin 1990 s. 35.

¹⁹ Tamże.

²⁰ T e n ż e. *Filozofia miłości*. Kraków 1945 s. 10.

Istotą miłości życzliwej jest bezinteresowność świadczenia dobra, która może przekroczyć granice własnego „ja”. Życzliwość – jako wyraz miłości – oznacza bezinteresowne pragnienie dobra drugiej osoby.

Miłość – ze względu na przedmiot – może zaistnieć w postaci zmysłowej i duchowej. Miłość zmysłowa dotyczy kobiety i mężczyzny, wyrasta z najsilniejszego popędu naturalnego, którego celem jest utrzymanie rodzaju ludzkiego²¹. Nie jest ona jednak pozbawiona wymiaru duchowego, ma bowiem na celu nie tylko przekazywanie życia biologicznego, ale także „uszcześliwiająca duchową wspólnotę”²². Miłością – rozumianą jako pożądlivość zmysłowa – kieruje rozum, a w obronie jej czystości stoi wstydlivość. Przyczyną wstydlivości jest to, co ubliża lub zagraża poczuciu godności osobistej lub honoru²³. Wstydlivość w miłości osób różnej płci pełni następujące funkcje: do pewnego stopnia hamuje i reguluje życie seksualne; powstrzymuje popęd seksualny do momentu, aż głęboka miłość do osoby stworzy odpowiednie warunki do ostatecznego zjednoczenia się dusz i ciał; przyczynia się do uszlachetnienia i utrwalenia stosunku seksualnego; jest wyrazem poszanowania godności osobowej i moralnej we współżyciu małżeńskim.

Uczucie wstydu ma głęboko uzasadniony sens²⁴. Osłania ono akt płciowy i nadaje mu ludzkie oblicze. Jest czynnikiem pomocniczym w dążeniu do zachowania godności osoby w życiu seksualnym i może być udoskonalone dzięki wychowaniu oraz moralności. Gdy wstydlivość łączy się z sumieniem, wówczas reaguje na grzech zagrażający czystości ducha²⁵.

Miłość duchowa jest skierowana do Boga – dobra najwyższego. Może być niedoskonała, gdy poszukuje się w niej własnego szczęścia. Jest doskonała, gdy miłuje się Boga dla niego samego, nawet w cierpieniu²⁶. Obejmuje ona swym zasięgiem stworzenia Boże, będące odblaskiem Jego nieskończonej doskonałości. Granice tej miłości wyznacza wiara, tak „by stworzenie nie stawało się dla stworzenia dobrem bezwzględny”²⁷. Oparta na wierze miłość uzdalnia do bezinteresowności i poświęcenia. Jest najwyższą formą miłości, którą człowiek może osiągnąć.

Ks. Sawicki podkreśla teologiczny wymiar miłości, przedstawiając ją jako przykazanie – prawo życia i najwyższy wyraz świadomości moralnej. Prawo

²¹ Tamże s. 20.

²² Tamże s. 23.

²³ T e n ż e. *Fenomenologia wstydlivości*. Warszawa 1937 s. 8.

²⁴ T e n ż e. *Życie ludzkie*. Poznań 1936 s. 12.

²⁵ T e n ż e. *Fenomenologia wstydlivości* s. 31.

²⁶ T e n ż e. *Filozofia miłości* s. 45.

²⁷ Tamże s. 48.

miłości odnosi się do woli człowieka, wymagając od niego wewnętrznej i zewnętrznej życzliwości.

Warunkiem tego, aby miłość wpływała na rozwój osobowości jest uznanie miłości za centralną wartość w życiu człowieka. Może ona być źródłem zarówno szczęścia, jak i cierpienia, ale zawsze przyczynia się do pogłębienia życia osobowego człowieka, nie tylko jego uczuć, ale i poznania. „To doskonale poznajemy bowiem, co kochamy”²⁸.

IV. MIEJSCE KULTURY W WYCHOWANIU

Według ks. Sawickiego, kultura jest urzeczywistnieniem wartości angażującym całego człowieka, jego poznanie, uczucia i wolę²⁹. Wartość natomiast to zaleta, dla której coś zasługuje na „poważanie”, np. przyjemność, pożyteczność, szlachetność, piękno, dobro moralne³⁰. Wartości mogą być względne – cenione ze względu na nie same, lecz z uwagi na związek z innym celem. Są też wartości bezwzględne – godne szacunku ze względu na nie same – takie jak dobro moralne, piękno, prawda.

Poznanie wartości opiera się na następujących prawach: a) rozum jest zdolny do samodzielnego poznania wartości; b) rozum nie poznaje wartości bez odpowiedniego doświadczenia uczuciowego; c) na podstawie doświadczenia rozum wnika do istoty rzeczy i dochodzi do zasad ogólnych na drodze refleksji i intuicji. Poznanie wartości, a następnie ich urzeczywistnienie w działaniu, stanowi istotę kultury. Obok poznania w urzeczywistnianiu wartości biorą udział uczucia. Mają one wpływ na stosunek człowieka do wartości, będących treścią określonej kultury.

Ks. F. Sawicki odrzuca subiektywizm, akcentując niezależność wartości od człowieka. Píše, że „istnieje porządek wartości, którego człowiek nie tworzy, lecz uznać powinien. Prawda, cnota, sprawiedliwość, wierność zawsze były i będą wartościami, choćby człowiek ich nie uznał”³¹.

Uczucia radości i szczęścia towarzyszą realizacji wartości duchowych. Ks. Sawicki píše, że „w głębi duszy ludzkiej tkwi wrodzona tęsknota za szczęściem nieskończonym, która nie jest niczym innym jak tęsknotą za Bogiem”³².

²⁸ T e n ż e. *Filozofia miłości* s. 84.

²⁹ T e n ż e. *Kryzys kultury a religia chrześcijańska*. Poznań 1937 s. 9.

³⁰ T e n ż e. *Poznanie wartości*. „Polonia Sacra” 1952 z. 3 s. 181.

³¹ T e n ż e. *Założenia filozoficzne katolickiej myśli społecznej*. Poznań 1937 s. 16.

³² T e n ż e. *Socjologia religii*. „Przegląd Powszechny” 1948 t. 226 s. 310.

Towarzyszące realizacji wartości uczucia nie przesłaniają ich samych. W przeciwnym razie to uczucia, a nie wartości stanowiłyby cel działania człowieka. Hedonizm – uznający przyjemność zmysłową za najwyższą wartość – i materializm – przyjmujący za taką wartość dobra materialne – są stanowiskami odrzucającymi dobra duchowe bądź nadającymi im małe znaczenie.

Ks. Sawicki akcentuje wartości duchowe, moralne i religijne, ponieważ są one trwalsze niż przemijające dobra materialne³³. Poznaniu wartości duchowych towarzyszą „uczucia duchowe”, do których zdolny jest każdy człowiek³⁴.

Gdy chodzi o zależność między poznaniem i doświadczeniem uczuciowym wartości a działaniem, ks. Sawicki stwierdza, że poznanie wartości oraz ich odpowiednia hierarchia wyznaczają kierunek działalności człowieka. Działalność ta jest określona jako kultura, wyrażająca się w twórczej pracy³⁵. Rezultatami tej pracy są: wiedza, sztuka, życie moralne i religijne. Są one w dużej mierze zależne od zaangażowania człowieka – „pracy duchowej” – oraz wpływu środowiska społecznego³⁶. Praca twórcza ma wzgląd na przedmiot, którego dotyczy, oraz prawa etyczne i estetyczne. Może być motywowana posiadaniem wiedzy, prawdy czy też dóbr materialnych.

W procesie dążenia do doskonałej osobowości istotna jest motywacja opierająca się na wewnętrznie przyjętych wartościach. Motywy są rozumiane przez ks. Sawickiego jako dobro, cel, do którego dąży wola³⁷. Mogą one być zewnętrzne, takie jak: korzyść osobista, unikanie nieprzyjemności, opinia społeczna. Kierują one zachowaniem człowieka, lecz nie tworzą odpowiedniego nastawienia. Motywem wewnętrznym jest prawo moralne.

Istotną rolę w kulturze odgrywa religia. Pogłębia ona motywy działania, wprowadzając wartości duchowe, których najgłębszym źródłem jest Bóg³⁸. Religia, oddziałując na wolę człowieka, pomaga w wyznaczaniu hierarchii wartości.

Kultura – będąca urzeczywistnieniem wartości poprzez działanie – pomaga ukształtować idealną osobowość chrześcijańską. Ks. Sawicki, podkreślając rolę religii w kulturze, uznaje ją za źródło wewnętrznych motywów działania. Pisze: „Miłość Boga, z którą łączy się istotnie miłość bliźniego jest pełnią doskonałości moralno-religijnej”³⁹.

³³ T e n ż e. *Filozofia ducha w walce z filozofią życia*. Płock 1938 s. 18.

³⁴ T e n ż e. *Poznanie wartości*. „Polonia Sacra” 1952 z. 3 s. 193.

³⁵ T e n ż e. *Kryzys kultury a religia chrześcijańska*. Poznań 1937 s. 9.

³⁶ T e n ż e. *Socjologia kultury*. „Przegląd Powszechny” 1948 t. 226 s. 231.

³⁷ T e n ż e. *Wpływ religii na rozwój charakteru*. MDCh 1939 nr 4 s. 286.

³⁸ Tamże s. 291.

³⁹ T e n ż e. *Człowiek religijny a człowiek etyczny*. „Tygodnik Powszechny” 1952 nr 34 s. 1.

*

Ks. Sawicki podkreśla filozoficzny wymiar w swojej koncepcji wychowania. Fundamentem jego teorii wychowania są założenia antropologiczne. Nie tworzą one założeń bazy zewnętrznej koncepcji wychowania, ale stanowią istotną jej część. Uwzględniają wolność woli, odpowiedzialność, wrażliwość sumienia, otwartość na wartości realnie istniejące w rzeczywistości. Człowiek jest osobą zdolną do doskonalenia siebie, dążącą do ideału, pełni osobowego rozwoju.

Ponadto jest to koncepcja wychowania religijnego. Celem wychowania jest idealna osobowość chrześcijańska. W koncepcji wychowania według ks. Sawickiego centralne miejsce w życiu każdego człowieka przypisuje się Bogu, który jest Miłością. Religia odgrywa istotną rolę w kulturze, a wyprowadzenie człowieka ze stanu natury w stan kultury jest klasycznym ujęciem wychowania w znaczeniu edukacji.

Podmiotem wychowania w duchu myśli pedagogicznej ks. Sawickiego są wszyscy katolicy – wspólnota ludzi, których łączy Osoba Jezusa Chrystusa. On stanowi wzór doskonałej osobowości i miłości, do którego powinien dążyć każdy człowiek. Ks. Sawicki podkreśla, że tworzenie własnej osobowości jest zadaniem na całe życie. Praca nad sobą, kształcenie charakteru może trwać nieustannie. Ma doprowadzić do usprawnienia w wyborze i realizacji podstawowych wartości, na których opiera się chrześcijaństwo, a więc miłości, dobra, doskonałości, poświęcenia.

BIBLIOGRAFIA

- M a ń k o w s k i A.: Prałaci, kanonicy katedralni chełmińscy od założenia kapituły do naszych czasów. „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” 1927 z. 34 s. 285-424.
- P i s z c z E.: Sprawa nominacji ks. Franciszka Sawickiego na biskupa diecezji gdańskiej w 1938 r. „Studia Pelplińskie” 1969 t. 6 s. 39-48.
- R u t k o w s k a M.: Proces wychowania w ujęciu ks. F. Sawickiego. Lublin 1993 (mps Arch. KUL).
- S a w i c k i F.: Das Problem der Persönlichkeit und Übermenschen. Paderborn 1909.
- T e n ż e: Życie ludzkie. Poznań 1936.
- T e n ż e: Fenomenologia wstydlivosti. Warszawa 1937.
- T e n ż e: Kryzys kultury a religia chrześcijańska. Poznań 1937.
- T e n ż e: Założenia filozoficzne katolickiej myśli społecznej. Poznań 1937.
- T e n ż e: Filozofia ducha w walce z filozofią życia. Płock 1938.
- T e n ż e: Katolicyzm statyczny i dynamiczny. „Miesięcznik Diecezji Chełmińskiej” 1938 nr 11-12 s. 807-817.

- T e n ż e: Osobowość w nauce chrześcijańskiej. „Ateneum Kapłańskie” 1947 t. 46 s. 1-14.
T e n ż e: Wpływ religii na rozwój charakteru. „Miesięcznik Diecezji Chełmińskiej” 1939 nr 4 s. 282-299.
T e n ż e: Filozofia miłości. Kraków 1945.
T e n ż e: Osobowość chrześcijańska. Kraków 1947.
T e n ż e: Chrześcijańska filozofia egzystencjalna. „Przegląd Powszechny” 1948 t. 225 s. 340-350.
T e n ż e: Socjologia kultury. „Przegląd Powszechny” 1948 t. 226 s. 223-235.
T e n ż e: Socjologia religii. „Przegląd Powszechny” 1948 t. 226 s. 302-312.
T e n ż e: Człowiek religijny a człowiek etyczny. „Tygodnik Powszechny” 1952 nr 34 s. 1-2.
T e n ż e: Poznanie wartości. „Polonia Sacra” 1952 t. 1-4 s. 181-193.
T e n ż e: Bóg jest miłością. Pelplin 1990.

THE CONCEPTION OF EDUCATION
ACCORDING TO FR. FRANCISZEK SAWICKI

S u m m a r y

The paper is devoted to the conception of education according to Fr. Franciszek Sawicki, a theologian and philosopher, who lived in 1877-1952. His conception contains the ideal of Christian personality, love as a condition of personal development, and culture as the realization of values. The conception deals with education taken in the perspective of the whole life, in the perspective of a continual formation of personality. In this approach we deal with philosophical education, referring to the conception of man-person endowed with free will, conscience, a person open to transcendent values and responsible. The theological dimension of education, according to Fr. F. Sawicki, finds its expression in referring the ideal of personality and pattern of love to the Person of Christ, in attributing to religion an essential role in culture. Thus the subject of education in this conception is above all Catholics – a fellowship of people who are bound together by the Person of Jesus Christ.

Translated by Jan Kłós